

Holsanova, J. (1998). Att byta röst och rädda ansiktet. Citatanvändning i samtal om 'de andra'. (Changing voice and saving face. About the usage of quotations in conversation). *Språk och stil* 8 (1998). pp. 105-133.

Att byta röst och rädda ansiktet. Citanvändning i samtal om 'de andra'

av JANA HOLSANOVA

Inom ramen för projektet "Det egna och det främmande" (Jørgensen & Holm^ánová 1996) undersöker jag vilka systematiska strategier samtalsdeltagare använder när de formulerar sin sociala och etniska identitet. Med hjälp av kvalitativa metoder analyserar jag audio- och videoinspelningar av samtal med svenska och tjeckiska deltagare. Det jag letar efter är generella tekniker som samtalsdeltagare använder när de tydliggör sin position i samtal om "de andra".

Holmqvist & Holm^ánová (1996) har uppmärksammat ett antal sätt på vilka vi/dom-kontrasten (här/där-kontrasten) formuleras och interaktivt behandlas av samtalande. Dessa kan i sina yttranden på olika sätt röra sig kring gränserna för vad som är acceptabelt att säga. När man börjar undersöka detta visar det sig att citeringstekniken är ett av de vanligaste distanseringsmedlen.¹ Med föreliggande artikel vill jag visa att denna observation också gäller i ett bredare material.

1. Identitetsformulering och kategorisering i samtal

De senaste årens politiska utveckling i Öst- och Västeuropa och den ökande migrationen har möjliggjort helt nya tvärkulturella möten och kontakter. Samtidigt har nya konflikter uppstått när "det egna" konfronteras med "det främmande". Konflikter baserade på stereotypa bilder av de egna och de andras etniska egenheter yttrar sig ofta i främlingsfientlighet och ångslan inför det främmande, vilket vi kan se även i det alltmer mångkulturella Sverige. Allt oftare diskuteras frågan hur invandrare lyckas integrera sig och bli accepterade i det svenska samhället utan att förlora sin identitet.

Jag skulle vilja tacka Jan Svensson, Inger Haskå och deltagarna i textseminariet vid Institutionen för nordiska språk, Lunds universitet, för en stimulerande diskussion och värdefulla kommentarer. Jag tackar också Per Ledin, Institutionen för nordiska språk, Stockholm universitet, och två anonyma lektörer för deras synpunkter. Forskningen har finansierats genom Humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet (HSFR).

¹De verbala distanseringsmedlen är dessutom ofta i samspel med de icke-verbala, såsom gester (se Holmqvist 1997; Holm^ánová, Holmqvist & Jørgensen 1997).

Identitetsformering och -formulering är en permanent process som är interaktivt förankrad, återspeglar sig i samtal och med fördel kan undersökas på basis av samtal. Under senare år har nyare forskning inriktat sig mot en kvalitativ analys av diskursen där man undersöker de strategier talare använder när de talar om etniska och sociala grupper (Wodak m. fl. 1990, Wodak & de Cillia 1992, Czyzewski m. fl. 1995, van Dijk 1997).

När vi samtalar utgår vi ifrån en mängd kunskaper och föreställningar som vi har om olika kategorier (kvinnor, män, tonåringar, judar, muslimer, tyskar, polacker, politiker, lärare) och om det som Sacks (1972 s. 335, 1992 s. 568) kallar kategoribundna aktiviteter, dvs. vad dessa x gör och hurdana dessa x är. En sådan bild av "de andra" genererar dels våra förväntningar på de andras handlande och värderingar, dels kan vi på basis av denna uppfattning styra samtalet i en viss riktning, välja vissa ämnen och undvika andra. Dessa stereotyper i vårt tänkande är inte bara negativa, utan de har också positiva sidor; de hjälper oss att orientera oss i livet och stärker vår egen identitetskänsla (Alsmark 1994).

Å andra sidan baseras vår självpresentering inte enbart på dessa statiska föreställningar om kategorier och kategoribundna aktiviteter utan kategoriseringen i samtal sker dynamiskt. I en konkret social situation visar en individ inte alla sidor av sin identitet på en gång utan lyfter fram vissa sidor i taget. De relevanta sidorna av ens identitet aktiveras antingen genom självpresentering eller genom presentering av de andra. Självpresenteringen leder ofta till att just den etnisk-kulturella tillhörigheten tas upp i samtal (di Luzio & Auer 1986).

I samtal om frånvarande personer eller grupper är tendensen att negativa saker sägs om "dom" medan motsvarande saker beskrivs som positiva för "vi"-gruppen: *hos oss råder en viss kultur men du behöver bara åka till x* (jämför Holmáková & Nekvapil 1993, 1995, Holmqvist & Holmáková 1996, van Dijk m. fl. 1997). Man föredrar de implicita och indirekta kategoriseringarna (*i Warszawa var verkligen allt mycket rent*). Generella uttalanden brukar försvagas och modifieras (*jag har många judiska vänner, men ...; dom uppför sig lite grand ... skulle jag säga ... på nåt vis inte så kultiverat*). Talare skapar distans och legitimerar yttranden genom att hänvisa till vad andra har sagt, sett, upplevt, eller vad medier har berättat och kända auktoriteter yttrat (Holmáková & Nekvapil 1995, Francescini 1995, Holmqvist & Holsánová 1996).

En annan tendens är att talare istället för att använda negativa värderande attribut berättar en serie dråpliga historier om "de andra". Enstaka händelser rapporteras och används som bevis för de andras beteende. Genom att exemplifiering och generalisering blandas framstår den egna etniska gruppen i ett positivt ljus (jfr Holmáková 1995, Holmáková & Nekvapil 1995). Historier är roande och de övriga i samtalet skrattar med,

kan inte låta bli att lyssna, kan inte värja sig. Detta sker i följande avsnitt, där T berättar för F om greker i de nybyggda husen i Karlskrona:²

1)

T: di har ju den här förmågan att eh di bor ju allihopa me höns å allt eh/ (SKRATTAR) där di kommer ifrån, . så att eh di hade höns i lägenheterna di häre (SKRATTAR) moderna me parkettgolv å grejer, .å eh . så di hade ju . förstört nåt fruktansvärt . å sen eh . (SKRATTAR) så va där en familj di bodde vägg i vägg . så tyckte di . *ha var sin telefon de va ju onödigt men vi kan ju skaffa en tesammans*, . så di hade slatt ut ett hål i väggen å satt telefonen där så (SKRATTAR) när de ringde så . va de bara te svara alltså, (SKRATTAR)

F:(SKRATTAR)

T: som står närmast, . så hade båda familjerna den, . å de eh de e riktigt alltså så de e inget skoj (SKRATTAR) utan de . e fullt allvar, . grannarna klagade, . å då sa dom ju att eh . di tyckte ju som så att *kunne inte svenska golv tåla hönsfötter de va ju* (SKRATTAR) *nåt rent. kass å bygga så dålit att inte . hönsen skulle kunna gå på . dom här golven*

F: (SKRATTAR)

T: så eh (SKRATTAR) såna här problem finns även . i annra . städer,
(SvInv67:M2)

2. Syfte

Studien syftar till att undersöka citatens innehåll och funktion i samtal om ”de andra” och innefattar två huvudfrågor: Vilka innehåll uttrycks i citatform? Vilka funktioner uppfyller citaten i situationer där samtalsdeltagare formulerar sin identitet? Detta perspektiv är särskilt viktigt för analys av samtal om ”de andra” som tematiskt brukar förknippas med känsliga ämnen som immigration, brott, kulturella skillnader, diskriminering och socioekonomiska problem (van Dijk m.fl., 1997 s. 168). Vid behandling av dessa ämnen kan samtalsdeltagare lätt anklagas för att ha fördomar. Talare är ofta medvetna om att negativa generaliseringar om etniska och sociala grupper är tabubelagda och kan få dem själva att framstå som obildade.

Min allmänna utgångshypotes är att citeringstekniken erbjuder ett viktigt redskap som används när samtalsdeltagare definierar sin egen identitet. Min mer specifika hypotes är att talare i samtal om andra, icke närvarande grupper, konstruerar citat och med hjälp av olika ’röster’ å ena sidan illustrerar och dramatiserar händelseförlopp, engagerar lyssnarna, å andra sidan skapar distans till det sagda. Att citera någon annan

---

²I transkriptionen har använts följande symboler: / betyder avbrott, . kort paus, ... lång paus, ja’ betecknar stigande intonation, ja, fallande intonation, **nej** markerar betoning, xxx oförståeliga ställen, (SKRATTAR) icke-verbala handlingar såsom skratt och gester. Citaten markeras med kursiv stil.

medför att talare indirekt positionerar sig själva, men inte själva behöver stå för det sagda. Citatformen är ett strategiskt sätt att gardera sig mot mothugg.

3. Material och metod och avgränsningar

De exempel som jag kommer att redovisa är ett urval ur material som har samlats in inom projekten "Det egna och det främmande" (Jørgensen & Holsánová 1995), "Vi och dom" (Holmqvist & Holsánová 1996), "Nationale Selbst- und Fremdbilder in osteuropäischen Staaten – Manifestationen im Diskurs (Czyzewski m. fl. 1995; Holsánová & Nekvapil 1995) samt Projektet Talbanken (Einarsson 1974 s. 79). Materialet omfattar 6 1/2 timmars inspelning av både svenska och tjeckiska samtal om invandrare. För att närmare bestämma samtalstypen handlar det i alla inspelningar om "ingroup discourse about them" (van Dijk m.fl. 1997) där man talar om "de andra" i deras frånvaro. "De andra" i samtalen utgörs av olika frånvarande sociala och etniska grupper. Trots de olika kulturerna och språkgemenskaperna, är intressant nog teknikerna att tala om de andra i det tjeckiska och det svenska materialet påtagligt lika.

Jag använder en kvalitativ-interpretativ metod som är inspirerad av både konversationsanalytisk, etnometodologisk och lingvistisk samtalsanalys (di Luzio & Auer 1986, Gülich 1990, Holsánová & Nekvapil 1995). Ansatsen är dynamisk och ligger nära ansatsen inom interpretativ (interaktiv) sociolingvistik (Goffman 1981, Gumperz 1982, Kallmeyer 1994).

Citat i samtal kan behandlas ur olika perspektiv: man kan beskriva citatens form och struktur, klassificera citat på basis av innehållskriterier eller fokusera på deras funktion i samtalet. Innan jag går in på citatens innehåll och funktion, som kommer att stå i centrum av analysen, vill jag kort redogöra för citatens avgränsning. I textanalysen håller jag mig till de partier som explicit är utmärkta som citat. De innefattar

- yttranden (ljudhärmingar) som föregås av anföringsverb (sägeverb eller tänkeverb):

2)

B: sen så säger dom då *ja ja ja, de var fel, ursäkta förlåt skattebetalarna att vi har klantat bort femti miljoner kronor*

(SvInv94:1)

3)

G: å då sa dom ju att eh . di tyckte ju som så att *kunne inte svenska golv tåla hönsfötter*

(SvInv68:M2)

4)

K: de gryniga politikerna säger *uhuhu*³
(SvKan93:K1)

• yttranden som enbart markeras prosodiskt, genom röstförändring (och paus eller inandning):

5)

B: ('RÖST' 1) *vi ska hem nu*, . ('RÖST' 2) *vi äter nu å du vet vicka problem vi har haft me detta*,

(SvInv94:1)

• yttranden som markeras både prosodiskt och icke-verbalt (med hjälp av gester):

6)

B: de står inte *svensk trettiofyraåring*, (UNDERSTRYKER DEN IMAGINÄRA TIDNINGSRUBRIKEN I LUFTEN)

(SvInv94:5)

Det typiska för citatanvändning i samtal verkar vara glidningen mellan direkt och indirekt anföring (exempel 3). Yttranden som markeras enbart prosodiskt är också mycket frekventa. Kriterierna för citatavgränsningen motsvarar ungefär Kotsinas' (1994) behandling av citat i ungdomsspråk och Londens (1991) analys av finlandssvenska radiosamtal. Det som tillkommer i det videoinspelade materialet är kombinationen av prosodisk och icke-verbalt citatmarkering (exempel 6)⁴. Jag kommer inte att behandla citatens form och struktur i detalj utan hänvisar till Teleman m. fl. (under utgivning, kap. Anförda meningar), samt till Chafes (1994 kap. 16 och 18) och Redekers (1991) klassificering. I fortsättningen fokuserar jag istället på citatens innehåll.

4. Tre aspekter på citat

4.1 Citat som konstruktion

Föreställningen att direkt anföring innebär en ordagrann återgivning av ett tidigare yttrande är mycket spridd. Denna uppfattning har kritiserats av bland andra Bakhtin (1986), Aijmer (1986), Tannen (1989), Londen (1991), Kotsinas (1994) och Eriksson 1997. Bakhtin menar att det i princip är omöjligt att överföra tal från en kontext till en annan. Överföringen till en ny kontext leder till en ny betydelse och en ny funktion. Det som markeras som citat handlar inte enbart om reproduktion. Bakhtin använder ett

---

³ Nordberg (1986) och Kotsinas (1994) talar i sammanhanget om ljudorden (onomatopoetiska eller ljudsymboliska ord) som markerar talarens attityd, möjliggör känsloläggade beskrivningar av någons beteende och skapar sinnesstämning. Clark & Gerrig (1990) kallar dessa fall för 'non-linguistic demonstrations'.

⁴ Prosodiska och icke-verbala signaler av citat förekommer även i skönlitterära texter (se Liljestrand 1983 och Landen 1991).

ordspråk i Wolof: "Everything can be moved from one place to another without being changed, except speech" (citat i Tannen 1989 s. 101). Tannen (1989) argumenterar för att man inte kan tala om en ordagrann återgivning i samtal. Citaten innehåller ofta egna eller andras tankar, vaga utsagor, stiliseringar och typiseringar. Tannen hävdar därför att citaten är konstruerade.⁵

Min analys baseras på Tannens (1989) begrepp 'konstruerad dialog' där citat uppfattas som konstruktion av den nuvarande talaren snarare än av den citerade personen. Därav följer också att citaten kan användas strategiskt för att uppnå vissa syften i den föreliggande situationen. "Reported speech is not reported at all but is creatively constructed by a current speaker in a current situation. (...) The construction of the dialogue represents an active, creative, transforming move which expresses the relationship not between the quoted party and the topic of the talk but rather the quoting party and the audience to whom the quotation is delivered." (Tannen 1989 s. 109).

4.2 Citat som 'röster'

Med hänsyn till innehållsperspektivet och den konstruerade karaktären av citaten vill jag uppfatta citat i samtal om de andra som 'röster'. Det innebär att talaren iscensätter någon annan persons tal eller tankar och därmed delvis talar med en annans persons mun. 'Rösten' baseras därmed på vem talaren refererar till såsom ansvarig för yttrandet (se typologin nedan). Någon annan persons 'röst' brukar på olika sätt avvika från den lokala, momentana 'talnormen' i och med att dess början och slut signaleras ofta prosodiskt eller paralingvistiskt. Eftersom röst här används i två betydelser vill jag i fortsättningen hålla isär: röst 1 ('röst') som refererar till iscensättningen av någon annan persons tal och röst 2 (röst) som refererar till den prosodiska och paralingvistiska resursen som används för att signalera och rama in någon annans 'röst' i tal.

Redan Voloshinov (1929–1986) talar om att varje yttrande har en polyfonisk karaktär : "This polyphony derives from the multiple resonances of people, contexts, and genres with which the utterance or word has been associated." Bakhtin

---

⁵Låt mig i samband med resonemanget om citat som konstruktion göra en exkurs och kort jämföra citatanvändningen i samtal och i reportage (Hultén 1990, Svensson 1990). Den gemensamma nämnaren verkar vara lyssnarnas och läsarnas tro att det som explicit utmärks som citat är en ordagrann reproduktion. Men det finns inget enkelt samband mellan vad som har hänt i den konkreta situationen och hur det har framställts i skrift/tal. Svensson (1990 s. 18) menar att de refererande partierna ofta har mer teknisk och opersonlig karaktär medan de partier som står i direkt anföring bidrar till konkretisering. En viktig anledning till att reportern väljer den ena eller andra framställningsformen är att han ska kunna komprimera information. Vissa delar av stoffet blir därmed ramar med den övergripande informationen och presenteras bäst med reporterens egna ord. Andra presenteras i form av citat och ger detaljinformation. Svensson betonar följande: Både i talarfallet och reporterfallet är det talaren/författaren som sätter prägeln på framställningen. Hela texten är egentligen hans verk, baseras på hans tankar och framställs i den form han väljer. Det skulle vara intressant att ta reda på vilken del av informationen som presenteras refererande, vilken del som presenteras som citat med en angiven källa, och varför. – Jag instämmer i Svenssons synpunkter. Om känsliga ämnen tas upp kan det vara en fördel att lägga vissa innehåll i munnen på någon annan person, precis som i citatanvändningen i samtal om 'de andra'.

(1952–3/1986 s. 91) påpekar att vi ofta lånar ord och fraser från tidigare diskurser: "Each utterance is filled with the echoes and reverberations of other utterances to which it is related by the communality of the sphere of speech communication."

Intertextualitet hänger ihop med kontextualisering. Det finns inga givna kontexter utan bara relevanta kontexter (Linell 1995 s. 48). Man skulle kunna påstå att precis som 'röster' konstrueras även kontexter under samtalets lopp. Samtalsdeltagare aktualiserar relevanta kontexter genom att ta upp repliker från de övriga i samtalet eller genom att hänvisa till andra texter och kommunikativa situationer utanför samtalets ramar. På så sätt bäddas texter in i texter och en polyfoni av 'röster' uppstår i samtalet. Det finns olika sätt att markera för de övriga i samtalet hur yttrandena ska tolkas. Talare använder både verbala, prosodiska och icke-språkliga kontextualiseringssignaler (Gumperz 1992). Talarens tonfall kan exempelvis ge implicita tolkningshänvisningar.

Scollon & Scollon (1997), som tidigare undersökt rytmiska och musikaliska aspekter av tal, tar upp polyfonin av 'röster' och diskurser i samband med analysen av de språkliga, politiska och kulturella förändringarna i Hong Kong sedan det har blivit en del av Kina. I det talspråkliga materialet om "de andra" blir denna polyfoni ännu tydligare eftersom de olika 'rösterna' uttrycks och tas fram just med hjälp av rösten (röstförställningen). Det som är relevant för samtal om de andra är att citaten kommer från diskurser i olika samhällssfärer. Talare klär sig i 'röster' som härstammar från både den privata och den offentliga diskursen.⁶ Frågan är: I vilket syfte används 'rösterna' från personliga och offentliga diskurser i samtalen om "de andra"? Vilka konsekvenser får användningen av dessa olika 'röster' för samtalspartners interaktion?

Citatens avgränsning i avsnitt 3 har baserats på frågan: Är det den nuvarande talaren som talar eller är det någon annans 'röst'? Vi har fastställt att talaren på olika sätt signalerar övergången mellan sin egen 'röst' och någon annans 'röst'. Nästa fråga är vems 'röst' det handlar om. Nedan vill jag illustrera hur 'röster' från olika diskurser kan se ut och vem talaren refererar till som ansvarig för yttrandena. När samtalsdeltagare använder citat, konstruerar de repliker av enskilda personer men även grupper. Man kan alltså säga att de talar i olika singulara och plurala 'röster'. Med utgångspunkt i Tannens typologi men främst i ljuset av materialet från samtal om "de andra" skulle jag vilja illustrera åtminstone följande 'röster':

• Talare konstruerar singulara 'röster' såsom en enskild persons (hypotetiska) tal eller tankar:

7)

B: han sa då nånting *vi ska hem nu*

(SvInv94:1)

---

⁶ Om samspelet mellan den privata och offentliga diskursen i argumentationen om "de andra" se Holsánová (1995).

8)

A: att' . *si å så ska du inte göra, för ditt å datt kommer att **hända**,*

(SvInv94:5)

- Talare återger flera enskilda personers samtal (det kan handla om privatpersoner som citeras men även samtal mellan en privatperson och en representant för en myndighet):

9)

B: *vi ska hem nu å Marie ... du går ut te hon har ätit färdit,*

(SvInv94:1)

- Talare citerar plurala 'röster' såsom t.ex. kvinnornas åsikter eller politikernas uttalanden:

10)

B: svenska män e väldigt mycke **emot de**, . **kvinnor** tror jag inte, dom e som **ja** liksom ba *ja, ja, de e bra, om dom vill hålla på sej så **håll på** sej*, men jag tror **män** reagerar **mycke** . på deras kvinnoosyn,

(SvInv94: 5)

11)

B: va ja tycker e mest bedrövlit i så fall' de e när politikerna kan göra en sån dundergroda som att dom tar hit femti tusen människor från ett område då där dom inte avlossat ett skott sen andra världskriget'

A: nä

B: å sen så sär dom då *ja ja ja de va fel ursäkta förlåt skattebetalarna att vi har klantat bort femti miljoner kronor*

A: mm

B: eller va de nu rör sig om,

A: mm

B: å sen så sär dom *ja nu får dom ju stanna för att dom har vatt här så pass* det tycker ja e alldeles uppåt väggarna,

A: mm

(SvInv94:1)

- Talare återger plurala 'röster' såsom t.ex. allmänt spridda attityder till invandrare, reproducerar stereotypa åsikter, rykten och myter spridda i vardagen:

12)

G: jag tror svenskarna gör så här, *kan inte en utlänning asseptera mig som ja e, då e de bättre att han ändrar på sig, för han har ju kommit hit,* . ja tror att sens/ kor/ svenskarna överhuvudtaget tänker så, . självpuppetaget,

(SvInv67:T3)

13)

B: ja tycker de va så rolit å se i **somras**, när de va **Malmöfestivalen'** . så ser man då folk som går å **skäller** på **invandrare** å sånt där, men dom kan

handla i deras **stånd** me **mat**’ å sånt där, (SKRATTAR) de går **hur** bra som helst, . å då e dom hur **trevlia** som helst, va **kul me kulturellt inslag** å sånt där, . men **invandrare** ska vi inte **ha**,

(SvInv94:5)

14)

J: men de e’ de e igen den här liksom vår attityd till Polen, . *åh ni polacker så nånting’ ni hade det . alltid dåligt ställt å så’ och vi alltid bättre å så vidare,*

(TjVs92:2)

15)

A: fast de e ganska rykte så där liksom, *Väster, gu’ va hemskt å bo där* ungefär

C: *alla värstingar*

A: *blir man mördad bergis om man kommer dit* ungefär tänker dom, men de e inte så, de e bara myter

(Kotsinas, Ungdomsspråk 1994:134)

- Talare klär sig i den upplysta (singulära eller plurala) rösten, i rösten av 'sunt förnuft' och argumenterar på ett sätt som man borde göra i situationen:

16)

A: de kan då avfärdas *jo men du vet ju att vi inte kan ta tie personer å döma en hel folkgrupp å sånt*

(SvInv94:1)

17)

B: de e de man eftersöker, de här sunda, nån som ställer sig upp å sär så här att *så ligger de till’ så mycke kostar de ’*

A: mm

B: *så här mycke kostar de dig som en normal skattebetalare’*

A: mm

B: *å därför gör vi de asså,*

A: mm

B: *så här har dom här människorna de, de e ju ingen heller som riktigt vet ju,*

A: nä

(SvINv94:1)

I samband med citat som konstruktion har jag rangordnat 'rösterna' efter stigande grad av hypotetisk karaktär: medan singulära 'röster' teoretiskt skulle kunna vara en reproduktion, är rösten av 'sunt förnuft' och önsketänkande ett tydligt exempel på en konstruktion. Om vi dock tittar närmare på de singulära 'rösterna' (exempel 7 och 8) ser vi att inte heller de kunde ha yttrats i den formen. Förekomsten av vagheten (*nånting, si å så, ditt å datt*) är bara ett tecken på att det handlar om en konstruktion. Plurala 'röster' (exempel 10 och 11) som skulle ha yttrats av flera personer samtidigt är en självklar

konstruktion, precis som 'röster' som uttrycker allmänna attityder och stereotypa åsikter. Även citatens stilistiskt-semantiska utformning är intressant. Som vi har sett ovan behöver inte en singular 'röst' framstå som unik för en person eller situation. Exempel 8 utmärks tvärtom av vaghet/generalitet. Omvänt kan man se att plurala 'röster' kan framträda i jag-form (exempel 10) och på så sätt knyts till unika personer. Att olika 'röster' på det här sättet 'låter' olika visar sig vara intressant för analyserna (se exempel 18 nedan).

Sammanfattningsvis kan man säga att 'röster' som citeras hör antingen till (fiktiva) singulara eller till plurala talare/tänkare och formuleras i monologisk eller dialogisk form. Som en nyansering av Tannens typologi kan här tilläggas att citaten inte enbart återger eget eller andra personers tal och tankar, utan även den allmänna uppfattningen om hur människor betar sig, vilka attityder de har samt hur de borde resonera. De singulara och plurala 'rösterna' kommer slutligen från både privata och offentliga diskurser (vänner, politiker, myndigheter, pressen) vilket har stor betydelse för mina analys syften.

4.3. Citat som positionering

Ett annat viktigt begrepp i samband med identitetsformulering är vad som inom socialpsykologin i engelsk terminologi kallas *positioning* (jag använder i fortsättningen termen positionering). Avgränsningen av ens egen position sker ofta indirekt: Man talar om "de andra" som inte är närvarande och samtidigt antyder man sin egen uppfattning genom att karaktärisera "de". Eller som Harré och Langenhove (1991 s. 398) uttrycker det "when somebody positions someone else, that always implies a positioning of the person him/herself." Begreppet 'positionering' används som ett dynamiskt alternativ till det mera statiska begreppet 'roll'. Frågan vem man är är öppen och kan besvaras olika beroende på vilka positioner talaren intar när hon t.ex. berättar en historia. Historien kan placeras i många olika diskurser och talaren kan därmed variera språket och begreppen hon använder, ämnena hon tar upp, den moraliska inställning hon företräder samt de attityder hon formulerar. "Positioning can be understood as the discursive construction of personal stories that make a person's action intelligible and relatively determinate as social acts and within which the members of the conversation have specific locations. (...) One can position oneself or be positioned as e.g. powerful or powerless, (...) dominant or submissive, definite or tentative and so on. A 'position' can be specified by reference to how a speaker's contributions are hearable with respect to these and other polarities of character." (Harré & Langenhove 1991 s. 395-396).

5. Citatens funktion

I det följande kommer jag att presentera tre utvalda samtalsavsnitt och analysera dem i detalj. Jag ska dels genomföra en sekventiell analys för att visa vad som sker i samtalen,

dels utgå från de infallsvinklar som jag introducerat ovan (citat som konstruktion, citat som 'röster', positionering) för att redogöra för vilken funktion citaten uppfyller i sin kontext. Första exemplet är en narrativ sekvens där citaten används när man berättar om "de andra". Andra exemplet är en interaktiv sekvens där citat med språkväxling används. Tredje exemplet illustrerar användningen av citaten i ett argumentativt avsnitt.

5.1 Citat i berättelser

Exemplet kommer från den svenska korpusen med material från början av 90-talet. Björn (huvudtalare i detta avsnitt) talar med sina två vänner, Måns och Nils. Han berättar vad som har hänt i kommunikationen mellan hans svenska sambo Marie som är barnskötare på dagis och fadern till ett av dagisbarnen som är muslimsk invandrare.

18) SvInv94:1, rad 1–10

- 1 Björn ja det var liksom den här som nu e min sambo . hon fick ju en
2 Björn jävra skrapa på jobbe, för . där e en pappa som eh islam
asså'
3 Björn å han ...de va/
Nils mm
4 Björn å dom har ju en kvinnosyn som inte e av denna världen,
Måns mm
5 Björn å i detta fallet, . så just de här barnet har väl väldigt svårt å 6
Björn äta asså, därför att de har vatt enda barnet å dom har skämt 7
Björn bort de väldigt mycke me gosaker å sånt så att . när dom
8 Björn serverar vanlig hederlig mat asså, så ja de vill inte ha bara
asså
9 Björn hade dom äntligen lyckats få den här ungen till å äta lite
10 Björn grann' å då kommer pappa precis mitt i maten, ungen sitter
å äter,
Måns mm

Björn börjar med en kort inledning där han presenterar huvudpersonerna och specificerar deras kommunikativa problem: Invandrarfadern har kritiserat Marie på ett sätt som avslöjar hans kvinnosyn. Genom Björns tydliga evaluering (rad 4) kopplas denna historia till ramen för de tidigare historier han berättat som alla handlat om kulturella skillnader. Redan de första raderna väcker vissa förväntningar hos lyssnarna och antyder vilken typ av berättelse som kommer att följa och i vilken riktning berättelsen kommer att utvecklas (om uppbyggnaden av berättelser i samtal, se Sacks 1974, Jefferson 1978, Holmström 1986, Eriksson 1997). Sedan beskriver Björn mer i detalj bakgrunden till denna historia och skildrar den konkreta situationen (rad 5–10). I

fortsättningen (rad 11–19) använder Björn en konstruerad dialog och framställer samtalet mellan fadern och Marie.

(18) rad 11–19

- 11 Björn å sär då nånting ('RÖST' 1) *vi ska hem nu* va så sa ... Marie
12 Björn att ('RÖST' 2) *vi äter nu* . ('RÖST' 1) *ja men vi ska hem nu*
Måns mm
13 Björn ('RÖST' 2) *vi äter nu å du vet vicka problem vi har haft med*
detta va'
Måns mm
14 Björn ('RÖST' 2) *å nu äter hon å nu får hon sitta här,*
Måns mm
15 Björn ('RÖST' 1) *vi ska hem nu, å ... Marie ...* ('RÖST' 2) *du går ut*
te hon har ätit färdit,
16 Björn (SKRATTAR) ('RÖST' 1) *ja vill prata med dej,* he ('RÖST' 2)
javisst' å
17 Björn utanför dörren hon fick en sån jävla blåsning
18 Björn ('RÖST' 1) *ja bestämmer över mina barn å du ... barn åh som*
kvinna å sär till mej va ja ska göra å sånt,
Måns nå,
Nils (SKRATTAR)
19 Björn ja'

På flera ställen finns inga lexikala medel som skulle markera citatens form utan vi känner igen olika 'röster' på basis av prosodin och de paralingvistiska dragen. Till exempel på rad 15 målar Björn upp scenen med tre 'röster'. Faderrösten säger *vi ska hem nu*, berättarrösten regisserar å... Marie..., Marierösten svarar *du går ut te hon har ätit färdit*. Med hjälp av röstkvalitet och pauser lyckas talaren citera alla dessa olika personer och spela olika roller på en gång.⁷

Med hjälp av citaten har Björn lyckats att dramatisera händelsen, spela scener och – framförallt – karaktärisera de två huvudfigurerna i berättelsen. Hans sätt att karaktärisera fadern och Marie är dock olika. Invandrarfadern presenteras med en speciell sorts citat som är rik på imperativa former och som framställs med en speciell intonation och en rad av repetitioner (*vi ska hem nu* dyker upp tre gånger). Detta skapar

---

⁷ Kotsinas (1994 s. 37) betonar de prosodiska och paralingvistiska dragen, dvs. artikulation, taltempo, röststyrka, tonhöjd och förändringar i röstkvaliteten vid återgivning av tal. Hon anser att rösten överhuvudtaget är ett instrument som används för att komplettera eller till och med ersätta ord. Variationen i tonhöjd kan markera återgivningen och förställning av rösten antyder att talaren härmar den citerade personen. Ibland uttrycker rösten även talarens attityd. Enligt Nordberg (1986 s. 14) fungerar röstförställningen på ungefär samma sätt som anföringstecken i skrift.

intrycket att fadern inte tar hänsyn till vad den andra personen säger. Fadern karaktäriseras med andra ord som en oresonabel person. Marie däremot presenteras som en mycket resonabel person i sina svar. Hon försöker resonera med fadern men blir till slut ett offer för hans behandling. Genom att rösterna i den stilistisk-semantiska utformningen ligger långt ifrån varandra skapas distans mellan berättaren och berättelsepersonerna (mellan talaren och invandraren). Men hur fortsätter samtalet? På detta ställe i berättelsen brukar evalueringen komma.

(18) rad 20–31

- 20 Björn men alltså de e de ja menar va' de de måste va jättesvårt
21 Björn för ett land som e van vi att män å kvinnor å allting,
Måns mm
22 Björn vi har ju samma
Nils rättigheter å
Måns ja, precis,
23 Björn ja, ja menar kommer de en kvinna, om ja möts av en kvinnlig
24 Björn tjänsteman'
Måns mm
25 Björn på Börje Jönssons åkeri i växeln eller va fasen som helst'
Nils (SKRATTAR)
26 Björn så tycker ja inte heller / eller i tullen eller polisen eller
27 Björn brandkåren, va' kommer en kvinnlig tjänsteman fram te mej
28 Björn så tycker inte ja de e så egendomligt ju,
Måns nä nänä,
Nils nä,
29 Björn men eh/
Måns men de e väl en förnedring för dom att/
Björn ja'
30 Måns i dom länderna' . så e de ju mannen som bestämmer,
31 Björn visst,
Nils helt å hållet,
32 Måns å de måste/
Nils å de måste ju en invandrare få lov å acceptera,

Björn börjar en evaluering som dock förblir oklar och luddig (*de måste va jättesvårt för ett land som e van vi att män å kvinnor å allting*) och i detta ögonblick blir hans vänner

Måns och Nils på många sätt aktiva. Björn har härmed lyckats att involvera dem i sin livliga beskrivning.⁸

Hur ser arbetsfördelningen mellan Björn och hans samtalspartner ut? Vi kan konstatera att organisationen av berättelsens evaluering sker i samarbete mellan samtalsdeltagarna och den konventionella talarrollen är fördelad på flera talare (jfr Holmström 1986). Måns och Nils uttrycker inte enbart sitt samtycke (*mm, ja, precis, visst*) och bekräftar varandras uppfattning (*helt å hållet*), utan de samarbetar även i den språkliga formuleringen. De avslutar varandras yttranden (*vi har ju samma rättigheter å, rad 22* och lånar fraser från varandra (*men eh/ . men de e, rad 29, å då måste . å då måste, rad 32*). Detta fenomen brukar kallas 'collaborative completion' (Lerner 1989)⁹. di Luzio & Auer (1986) använder för detta fenomen metaforen 'syntaktisches Duettieren'. Björns, Måns och Nils yttranden liknar varandra på det syntaktiska planet, kompletterar varandra på det semantiska planet och följer efter varandra i en specifik rytm (jfr Erickson & Schultz 1982 som talar om interaktiv synkroni).

Utöver samarbetet på den språkliga formuleringnivån deltar Måns och Nils aktivt även i uppbyggnaden och särskilt i evalueringen av berättelsen (rad 29–31). Deras bidrag matchar semantiskt och pragmatiskt de förväntningar som har uppstått efter Björns orientering. Med sina yttranden instämmer samtalsdeltagarna i karakteristiken av huvudfigurerna och bekräftar därmed huvudtesen som Björn har formulerat tidigare. Det mesta gestaltas indirekt men alla vet vad man menar, alla är införstådda med den moraliska innebörden. Att de övriga i samtalet i detta avseende följer Björns "instruktioner" betyder dessutom att de under evalueringen intar samma ställning i frågan. Citaten i raderna 11–19 blir därmed implicit redskap för positionering.

Måns och Nils försöker förklara faderns beteende och nämner kontraster mellan kulturen i 'de där länderna' och här i Sverige (29–31). Slutsatsen blir ändå att det är de svenska förhållandena som utgör normen och att det är invandrarfadern som behöver anpassa sig. Men det är inte enbart Björn som bär ansvaret för det sagda. Björn har beskrivit fakta i situationen, förberett auditoriet på en viss typ av berättelse och skapat ett personligt engagemang i historien genom att gestalta huvudfigurernas 'röster'. Sedan har han enbart lyssnat till hur Måns och Nils förstått poängen. Han har överlämnat åt

---

⁸Uppräkningen *tullen eller polisen eller brandkåren* förstärker evalueringens effekt i vår berättelse. En sådan tretalsstruktur 'three-part list' (Jefferson 1990, Drew 1990) förekommer rätt ofta i naturligt tal, har rytmiserande funktion och är interaktivt relevant enligt författarna. Som talare och lyssnare är man inställd på och förväntar sig att denna lista blir fullständig. Består listan av mindre antal enheter än tre, fylls den av talaren eller lyssnaren. Kan talare eller lyssnare inte komma på ett passande tredje element i uppräkningsstrukturen, kompletteras strukturen med en vag enhet, så kallad 'generalized list completer' (Jefferson 1990). I transkriptet ser vi detta på rad 21: *män å kvinnor å allting*. Man kan förmoda att tredelade uppräkningsstrukturer i samtal om de andra inte enbart har en retorisk, rytmiserande funktion utan att även innehållet hos de tre uppräknade elementen spelar en viktig roll.

⁹Lerner (1989 s. 173) karakteriserar collaborative completion på följande sätt: "In the course of one speaker's turn, a next speaker begins to speak, producing an utterance which is a syntactically fitted continuation of the current speaker's utterance - in - progress."

auditoriet att dra slutsatser. Alla samtalsdeltagare har därmed på olika sätt intagit positionen av de 'förnuftiga svenskarna'.

Vilka funktioner uppfyller citaten här? I exemplet gestaltar talaren samtal med två singulara 'röster' för att uppnå flera effekter i den föreliggande situationen. Att citaten är konstruerade kan ses i citatens vaga introduktion och avslutning (*å sär då nånting*, ... rad 11; *å sär till mej va ja ska göra å sånt*, rad 18). Citatens inramning tyder på yttrandenas typisering. Med citatens hjälp dramatiserar talaren händelseförloppet, spelar olika roller, gestaltar huvudpersonernas karaktär, skapar scener samt involverar sina samtalspartner (se också Londen 1991, Kotsinas 1994)¹⁰. Utöver den dramatiserande funktionen (sett utifrån relationen mellan talare och lyssnare) bidrar citaten till att skapa distans mellan talaren och invandraren. Dessutom har citaten varit en utgångspunkt för en indirekt karakterisering av såväl talaren som "de andra". Användningen av andras 'röster' går hand i hand med positionering.

5.2. Citat i interaktiva sekvenser

Att citera på originalspråket är det mest trovärdiga och exakta men i materialet förekommer även citat med språkväxling. I analysen nedan illustrerar jag vilka funktioner citat med språkväxling har i samtal om de andra. Exempel 14 kommer från den tjeckiska korpusen och presenteras i svensk översättning. Det tjeckiska originalet härrör från 1992-93 när Tjeckoslovakien delades i två självständiga stater: Tjeckiska och Slovakiska Republiken. Samtalsdeltagarna i avsnittet nedan har redan hunnit diskutera olika ämnen, såsom öppnandet av gränserna efter sammetsrevolutionen 1989, migrationen, lagändringarna, den nya rollen för tidningarna, delningen av Tjeckoslovakien, när de kommer in på hur de ska fira jul (se också Holánová & Nekvapil 1995). Samtalet återges här på idiomatisk svenska. Den tjeckiska originalversionen med glossning finns i Bilaga.

19) TjInv92, rad 1-5

- 1 Viktor i förrgår så ringde jag till ni vet Machek, han som alltid brukade
2 Viktor hysa in oss ... alltid där i ... vid Svanen,
Ivan ja' jajajajajajaj ja' berätta då, ja'
Jitka ja
och'
3 Viktor så sent som för **fjorton dagar sen** så har lovade mig att liksom
Karel har han inte längre xxxxx'
4 Viktor i december har han ledigt' att utan problem'
Jitka ja'

---

¹⁰Även i berättande prosa anses citaten bidra till en dramatisk intensitet (jfr Landen 1991, Liljestrand 1983).

5 Viktor klart att liksom inte julhelgen'
Jitka och nu **vadå**,

Viktor, den dominerande talaren i detta avsnitt, informerar sina tre vänner (två män och en kvinna) om ett telefonsamtal han haft med en bekant till alla, Machek. Machek äger en stuga i de tjeckiska bergen och skulle - enligt uppgörelsen - hysa in alla där under julen. Viktors vänner Ivan och Jitka har stora förväntningar (*ja' jajajajajajaj ja' berätta då; ja och'*) men har börjat ana problem (*har han inte längre xxxxx'*). En spänning byggs upp genom oppositionen *för fjorton dagar sen* som introduceras av Viktor (rad 3) och *nu-läget* som efterfrågas av Jitka (*och nu vadå*, rad 5).

19) rad 6-9

6 Viktor men sen så bara/
Karel nu så ba ... **ja?** (UTTALAS PÅ TYSKA)
Ivan haha
Jitka och nu då,
7 Viktor idag sa han *du de e/ till den sjunde*
Karel *ich bin full'*
Ivan och så
8 Viktor *till den sjunde december* (SKRATTANDE) *kan vi hitta nånting'*
9 Viktor *men från den sjunde december e vi xxx*, (OLJUD)

Karel anknyter till Jitkas fråga och parallellt med Viktor börjar ett yttrande där han anteciperar Macheks verbala reaktion (rad 6): Han imiterar Machek genom att citera honom på främmande språk *nu så ba ... YES?*¹¹ Ivan skrattar. Jitka upprepar frågan (*och nu då.*) och kräver ett seriöst svar från Viktor. Viktor börjar med en formulering som dock förblir avbruten (*idag sa han du de e/*, rad 7). Karel avslutar Viktors yttrande genom att lekfullt citera Machek i en blandning av tyska och engelska: *ich bin full'*. Viktor avslutar sedan skrattande sin replik på rad 8-9.

Hur ska man förstå citat med språkväxling? Varför byter dessa fyra tjeckiska vänner plötsligt kod och använder tyska/engelska istället för tjeckiska? Min tolkning är att citaten kombinerade med språkväxling här används strategiskt för att uppnå effekter i positionering. För att förklara detta påstående behöver jag som stöd ge bakgrundsinformation om situationen i de tjeckiska bergen under denna tid. Allmänt har det påståtts att tyska turister dominerade de tjeckiska turistcentren, brukade få förtur och favoriserades av den tjeckiska stugpersonalen. Frågan *YES?* med en typisk prosodi kan tolkas som ett sätt att svara i telefon. Den tolkningen passar också in i den globala

---

¹¹ I originalet övergår Karel från tjeckiska till tyska. I översättningen har jag valt engelska för att göra kontrasten mellan språken tydligare.

ramen av ett telefonsamtal. Språkväxlingen i citatet får i så fall en viktig innebörd. Det imiterade telefonsvaret på tyska avslöjar inte bara att Machek är beredd att motta tyska kunder utan att han till och med från början utgår från att en tysk person kommer att ringa honom.

Sammanfattningsvis kan vi konstatera att Machek som äger stugan introduceras och karaktäriseras med en singular 'röst' på två olika sätt: Dels på tjeckiska (rad 1-5 och 8-9) som en pålitlig person, dels på tyska/engelska som en opålitlig person, som någon som inte längre talar sitt modersmål (rad 6 och 7). Genom en sådan symbolisk språkväxling skapas distans mellan honom och hans tjeckiska vänner. Positioneringen av Machek sker genom att han blir citerad med en konstruerad dialog på främmande språk vilket blir förödande för hans status. Samtalsdeltagarna använder direkt citat för att indirekt baktala Machek. Machek karaktäriseras som någon som har svikit och blivit överläpore eftersom han istället för att hyra ut stugan till sina vänner favoriserat tyskarna. Inget av detta sägs explicit utan en liten signal räcker för att samtalsdeltagarna ska förstå och ha roligt. (I detta fall behöver vi inte leta länge efter något bevis för att citaten är konstruerade eftersom det är en samtalsdeltagare som inte talat med Machek som föreslagit formuleringen.)

En annan intressant aspekt är samarbetet mellan Viktor och Karel. Precis som i exemplet 13 involveras också här de övriga samtalsdeltagarna i berättelsen. Den här gången gäller det dock inte evalueringen utan själva poängen i berättelsen. Citat med språkväxling introduceras nämligen inte av den dominerande talaren Viktor utan av en av hans lyssnare, Karel. Det är Karel som hakar på och föreslår poängen genom att lekfullt imitera telefonsamtalet på ett annat språk. De närvarande reagerar med skratt, vilket visar att de har en gemensam referensram och förstår poängen. Samtalsdeltagarna har med andra ord kompetens att intersubjektivt tolka vissa tecken vars betydelse enbart kan förstås från kontexten.

Kombinationen av citat och språkväxling används för att karaktärisera en frånvarande person som delvis hör till "oss" och delvis till "de". Detta redskap gör det möjligt för samtalsdeltagarna att positionera en frånvarande person i en föga smickrande dager utan att de själva förlorar ansiktet.

5.3. Citat i argumentativa avsnitt

Det tredje exemplet är ett längre argumentativt avsnitt med en blandning av 'röster' som kommer från olika diskurser både inom och utanför samtalet. Tre kvinnor i tjugooårsåldern diskuterar sina erfarenheter av invandrarkamrater på gymnasiet och glider in i en, delvis rätt drastisk, diskussion om muslimska invandrare i Sverige.¹²

---

¹² Tematiseringen av Islam och muslimska invandrare i samtal om etniska grupper påstås vara frekvent i allmänhet. Teun van Dijk och hans medarbetare (1997) har sammanfattat de kvalitativa diskursanalytiska studierna om etniska fördomar och stereotyper gjorda i USA, Nederländerna, Österrike och Tyskland och kommit till följande slutsats: "(...) Islam tend to be overemphasized and also

20) SvInv94:5, rad 1–10

- 1 A när de gäller just **muslimerna** å deras religion, när dom kommer **hit'**
- 2 A så e de **oftast** att de e dom **unga'** som i vår ålder då, som plockar **upp** .
- 3 A **islam**, . å sin kultur **därifrån**, dom har varit **passiva** i sitt eget land,
C mm
- 4 A å kommer **hit'** å tar **upp** den **egna** religionen, å **utövar** den,
C mm
- 5 B ett sätt att hålla sig **fast** vid sig **själv**, xxx
- 6 A **precis**, å blir alltså . kan gå åt de fundamentalistiska hållet **därför** att
- 7 A för att dom/
C mm
- 8 A å **däremot** att föräldrarna säger *nej nej men de e inte så noگا*,
- 9 A å liksom trycker **barnen på** föräldrarna att *si å så ska vi göra*,
- 10A *ja okej då*, så går dom till **moskén**,
C ja

A inleder detta tematiska avsnitt och bygger upp en kontrastiv referensram som består av a) kontraster i lokaliteter: de kommer därifrån *hit*, tar med sig religion och kultur från sitt hemland *hit*, b) kontraster i invandrarnas aktiviteter i de respektive lokaliteterna: de har varit *passiva i sitt eget land* men blir aktiva här genom att de *utövar sin religion* här, samt c) kontraster mellan olika generationer invandrare: föräldrarna beskrivs som liberala (*nej nej men de e inte så noگا*) medan de unga tillskrivs fundamentalistiska tendenser. Den sistnämnda kontrasten gestaltas av A i citatform med hjälp av en fiktiv dialog mellan invandrarföräldrar och invandrabarnen (rad 8–10). Det är barnen som ger strikta direktiv till föräldrarna om hur de ska utöva religionen (*si å så ska vi göra*). Både på det prosodiska och semantiska planet i dessa citerade 'röster' märks att de liberala föräldrarna hamnar i underläge och får ge sig för barnens krav (*ja okej då*). A har därmed byggt upp ett generellt scenario som hon sedan använder för att bädda in de andra människornas reaktion. Hennes monolog fortsätter:

20) rad 11–22

- 11A å så **bler** de som de **bler**, å så . binder dom sej **inåt**, å så därför tycker 12A
människorna att *ah* . dom/ just de **där** att dom (VÄNDER SIG TILL B) 13A

---

portrayed as deviance from the dominant Western norms and values" (s. 168). Jonas Otterbeck (1998) refererar till arbeten som har utvärderat insändare, intervjuer och enkäter när det gäller relationen till invandrare. Han kommer fram till följande: "Muslimerna får agera 'de andra' i relationen till Väst." Förutom att analytiker uppmärksammar fenomenet, lägger även samtalande i vårt material märke till detta. (SvInv90:5) B: *ja tycker de e rätt lustit att man egentligen när man talar in/ talar om invandrare så talar man nästan bara om muslimer direkt*, (SKRATTAR).

- kan svära sej **fria** från saker å ting då, (INANDNING) . *du ska göra si* 14A
å du ska göra så' å gör du inte de' så blir du förkastad, å lite **så**,
- 15A de har vi ju i kristendomen **också**, men just i **vårt** land har vi inte den .
- 16A **så utpräglat**, . de går den **genomsyrar** ju inte hela samhället, på
- 17A samma sätt som de gjorde tillexempel **förr** då va'
- C mm
- 18A å därför **har** vi ju inte den . religiösa betoningen i vårt **land** liksom,
- C nej,
- 19A men dom kan **gärna** - . om ja hh **gör** nånting eller **inte** gör nånting,
- 20A så kan man ju liksom **höra väsende** eh . på nån brytning så att'
- 21A . *si å så ska du inte göra, för ditt å datt kommer att hända*, ja menar då, 22A
då står de här **uppe**, då e de bara liksom **stick**, . *gå härifrån*,

På rad 11 sammanfattar A att invandrarna binder sig inåt och hon inför en ytterligare 'röst' på rad 12 som återger de andra människornas (dvs. de infödda svenskarnas) reaktion på invandrarnas beteende (*ah* .). Denna 'röst' är semantiskt vag men emotionellt laddad. Sedan hakar A på med ett eko från en tidigare historia som B berättat kort innan: *just de där att dom kan svära sej fria från saker å ting*. Historien handlade om muslimska invandrare i B:s gymnasieklass som svor på sin Koran inför rektorn att de inte kastat en rökbomb in i klassrummet. De blev trodda fastän flera elever hade sett dem göra det. B klagade i detta sammanhang just på att *dom kan svära sej fria från saker å ting*. Denna gång, när A tar upp B:s replik, markeras inte repliken som citat men jag ser yttrandet som ett resultat av samtalsintern intertextualitet. Som stöd för denna tolkning kan anföras dels den verbala referensen 'de där' som pekar på något känt fenomen som nämnts tidigare, dels A:s icke-verbala beteende; hon vänder sig till B just när hon refererar till hennes tidigare replik.

Efter inandning, på rad 13 och 14, inför A ytterligare en 'röst' som i ljuset av den kontextualiserade Koran-historien kan tolkas som den strikte religionsföreträdarens 'röst' som vänder sig till medmuslimer: *du ska göra si å du ska göra så' å gör du inte de' så blir du förkastad*. A jämför sedan dessa bud med kristendomen, kontrasterar den religiösa situationen här (i vårt land) implicit med något annat ställe (där?), samt jämför situationen i Sverige förr och nu. Slutsatsen är att den religiösa betoningen i dagens Sverige inte är så stark (rad 18).

På rad 21 införs ytterligare en 'röst'. Det är invandrarnas 'röst' (väsende på nån brytning) som riktar sig till A och yttrar sig om A:s beteende: . *si å så ska du inte göra, för ditt å datt kommer att hända*. På ytan verkar detta delvis vara en repetition eller reformulering av både invandrarbarnens 'röst': *si å så ska vi göra*, rad 9, och den strikte religionsföreträdarens 'röst': *du ska göra si å du ska göra så' å gör du inte de' så blir du förkastad*, rad 13–14. Men den stora skillnaden i dessa tre parallella citat består enligt

min uppfattning i konstellationen mellan den fiktive talaren och den tilltalade personen/gruppen. Frågan är med andra ord: Vem är den gestaltade agenten som ger direktiv och vem är den tilltalade personen/gruppen som får ta emot direktiven? I första fallet (rad 9) presenteras invandrabarnen som ger direktiv till sina föräldrar. I andra fallet (rad 13–14) animeras den strikte religionsföreträdaren som riktar sig mot invandrare, uppmanar dem att lyda vissa principer och hotar med förkastelse. I det tredje fallet läggs direktiven återigen i invandrararnas mun, men den springande punkten är att 'rösten' den här gången inte riktar sig mot invandrarföräldrarna. Nu är det invandrare som ger direktiv till svenskarna och säger hur svenskarna ska bete sig (implicit: i sitt eget land)! På så sätt skapas en stämning av upprördhet i argumentationen.

Med tanke på den kontrastiva referensramen som introducerats tidigare trappas denna upprördhet upp efter hand. Första citatet handlar om maktrelationen inom invandrarfamiljen i Sverige: barnen ger direktiv till föräldrarna, vilket är ovanligt. Andra citatet handlar om maktrelationen mellan de strikta tillämparna av religionen och invandrararna som måste följa reglerna även om de nu bor i ett annat land och en annan kultur. Med det tredje citatet kulminerar konflikten: De som har kommit hit som invandrare dikterar för svenskarna hur saker och ting ska gå till. A formulerar upprördhet som befogad (*ja menar då, då står de här uppe,*) och citerar uttryck för den radikala lösningen (då e de bara liksom *stick, . gå härifrån*). Det är oklart vems 'röst' som säger detta eftersom citatet saknar anföringsverb och formuleras utan subjekt. Hur har denna replik med så radikalt innehåll tolkats av de övriga i samtalet? Har de reagerat?

Innan vi tittar på den interaktiva behandlingen av A:s yttranden kan vi konstatera att sekvenser med liknande prosodisk, tematisk och argumentativ gestaltning är ganska vanliga både i det tjeckiska och svenska materialet. Talare som yttrar dessa sekvenser och använder sig av citat brukar klara sin balansgång mellan det som är tillåtet att säga och det som anses vara en stereotyp i samtal om invandrare. Det är troligt att talare genom att de låter flera 'röster' framträda kan gömma sina egna åsikter bakom citatformen, kan spela med tolkningsmöjligheter och gardera sig mot eventuella kritiska reaktioner från de övriga i samtalet. I många situationer lyckas talare skapa en gemensam grupp känsla av upprördhet och involvera de andra samtalsdeltagarna.

Den här gången har dock tydligen A gått för långt. B reagerar. En möjlig förklaring är att A i den sista sekvensen (rad 19–22) inte längre kunde eller ville gömma sina åsikter tillräckligt bakom citaten, en annan möjlig förklaring är att hennes användning av 'jag' förstört distansen som har skapats genom citatanvändningen och att citaten har tolkats som hennes egna åsikter. A använder ett generiskt pronomen 'jag' på rad 19 *om ja hh gör nånting eller inte gör nånting*, i betydelsen 'jag som representant för svenskarna'. Hon fortsätter sedan att tala i första person även på rad 21: *ja menar då, då*

står de här uppe. Därför kan hennes sista radikala citat ha tolkats som hennes egen åsikt. Låt oss nu titta på den interaktiva behandlingen av A:s argumentation:

20) rad 23-27

23B mm, ja märker själv rätt mycke att ja har börjat' sen ja läste **religion**

24B faktiskt' börjat ta folk i **försvar'** på nåt sätt alltså när mina kompisar

25B säger alltså' .

A **ibland**, ja, när man **diskuterar** ja'

26B *ja men dom e så å så nu* liksom/ . till å med i **lördags**,

A nä- men xxx

27B xx *ja men **alla** muslimer var inte **såna***, å sånt där

A nej,

C nej,

B försöker protestera. Hon nämner att hon ändrat sin syn sedan hon läst religion och börjat försvara invandrare (rad 23-24). Ändå väljer hon en indirekt väg att säga emot. Hon vänder sig inte direkt till A, utan citerar hur hon själv brukar svara sina vänner och bekanta som uttrycker liknande åsikter (*ja men dom e så å så*). B fortsätter därefter i den fiktiva dialogen och citerar sina egna motargument mot kamraternas generaliseringar (*ja men alla muslimer var inte såna*). A:s simultana reaktion (*ibland, ja, när man diskuterar ja'*) är svårtolkad. Antagligen backar hon lite och håller med B och C på slutet.

Vilken funktion har citaten i det tredje, argumentativa, avsnittet? A och B har gestaltat olika plurala och singulara 'röster' i monologisk och dialogisk form. Med tanke på vagheten i de flesta citaten måste dessa citat vara konstruerade (*si å så ska vi göra*, rad 9; *därför tycker människorna att ah*, rad 12; *du ska göra si å du ska göra så*, rad 13-14; *si å så ska du inte göra*, rad 21; *dom e så å så*, rad 26; *alla muslimer var inte såna, å sånt där*, rad 27). Positioneringen är inte så tydlig här eftersom det är flera 'röster' som ställs mot varandra. På så sätt har talarens egen position rätt så länge varit oklar. Även om dialogen förekommer är inte dramatiseringsfunktionen så framträdande som den var i de narrativa avsnitten. Att talaren har vävt in kontraster och citat av olika 'röster' i argumentationen har snarare bidragit till att en stämning av upprördhet har skapats och trappats upp. Den viktigaste funktionen är enligt min mening själva balansgången mellan det som anses vara tillåtet och det som anses vara fördomsfullt att säga om invandrare. Använder man sig av citaten får den citerade personen stå för det sagda medan talaren slipper ansvaret.

6 Sammanfattning och diskussion

Citat har under en följd av år studerats med utgångspunkt i olika typer av material. Citatens funktion har stått i fokus eller ingått som en delstudie av samtal i allmänhet (Aijmer 1989, Tannen 1989, Clark & Gerrig 1990, Londen 1991, Redeker 1991), både i genre/texttyp-orienterade undersökningar (Eriksson 1994, delvis också Londen 1991), i åldersmässigt inriktade undersökningar av ungdomsspråk (Kotsinas 1994) och i tematiskt inriktade studier av samtal om "de andra" (Holmqvist & Holánová 1996; Holánová 1997).

Med tanke på de politiska händelser och förändringar som skett under början av 90-talet i Europa har den tematiska utgångspunkten varit mer intressant och aktuell för mig än de övriga utgångspunkterna (genre/texttyp, ålder, samtal i allmänhet). Gränsöppningar, samhällsombudningar och nya kontakter har lett till att bilder av både den egna identiteten och de andras tillhörighet har aktiverats. Behovet att avgränsa sin sociala och etniska identitet liksom att tala om den har blivit tydligare. Identitetsformering har blivit ett ofta förekommande ämne både i vardagssamtal och i massmedierna.

Som en del av ett större projekt om hur samtalsdeltagare avgränsar sin identitet när de talar om "de andra" har jag i denna artikel fokuserat på citatanvändningen. Frågor som har belysts är vilket innehåll som uttrycks i citatform och vilka funktioner som citaten uppfyller i samtal om "de andra".

Jag har avgränsat citat som lexikaliskt, prosodiskt och icke-verbalt markerade yttranden som återger egna och andra personers ljud, tal och tankar i monologisk eller dialogisk form. På flera sätt har citaten visat sig vara en kreativ nykonstruktion av talaren snarare än en rekonstruktion av ett ursprungligt yttrande; de innehåller vaga referenser och deras inramning tyder på typisering eller generalisering. Dessutom är gruppåsikter och hypotetiska citat tydliga bevis på att talaren (delvis) hittat på dem.

Citat har ovan framställts som singulära eller plurala 'röster' som härstammar från olika privata och offentliga diskurser. Förutom 'röster' konstrueras även kontexter under samtalets lopp; samtalsdeltagare tar dels upp tidigare repliker från samtalet, dels konstruerar de (fiktiva) kontexter utanför samtalets ramar. På så sätt bäddas texter in i texter och en polyfoni av 'röster' uppstår.

När det gäller innehållet refererar citaten till människors tal och tankar, reproducerar beteenden och attityder, uttrycker den allmänna opinionen eller stereotypa åsikter samt återger hur människor borde resonera. De konstruerade citaten används strategiskt för att uppnå konkreta syften i den föreliggande kommunikationssituationen.

För att anknyta till tidigare studier som undersökt citatens funktion i olika typer av material kan jag till en början konstatera att till följd av de olika perspektiven (se ovan) i undersökningarna har en överlappning uppstått och några funktioner återkommer i flera av studierna. Vissa funktioner bekräftas även genom mitt material. Det gäller särskilt den dramatiserande och involverande funktionen vilken dominerar hos citat i såväl

muntliga berättelser (Aijmer 1989, Londen 1991, Kotsinas 1994, Eriksson 1994, 1997) som i berättande prosa (Liljestränd 1983, Landen 1991). Talare spelar upp små scener, konkretiserar och framhäver därmed ett händelseförlopp och uttrycker sina attityder. Resultatet blir att lyssnare blir roade och involveras bättre i skeendet. Det vore intressant att studera mera i detalj i vilken fas av berättelsen (såsom komplikation eller evaluering) citaten används av talaren och i vilken fas lyssnare interaktivt får bidra med citat.

Citat i samtal anses ha en demonstrerande funktion (Clark & Gerrig 1990). Många exempel på den demonstrerande funktionen kan man höra (och se, för den delen) i samtal på allmänna platser, såsom bussar och tåg.¹³

I ungdomsspråk används citat flitigt (Kotsinas 1994, Eriksson 1994, 1997). Till den dramatiserande funktionen (i berättande avsnitt) tillkommer en illustrerande funktion: talare illustrerar rörelse, situation, sinnesstämning och typiskt beteende. Denna funktion tycks ligga nära Clark & Gerrigs (1990) demonstrerande funktion i samtal. Talare kan dessutom markera sin attityd genom citat.

När det gäller citatens funktion i samtal om ”de andra” har jag utgått ifrån den allmänna hypotesen att citaten utgör ett viktigt redskap när samtalsdeltagare formulerar sin identitet. Min mer specifika hypotes har varit att talare med hjälp av konstruerade citat å ena sidan dramatiserar händelseförloppet och involverar lyssnare, å andra sidan distanserar sig själva från det sagda. Citatens funktioner har illustrerats med tre samtalsavsnitt: ett berättande avsnitt, ett interaktivt avsnitt med språkväxling och ett argumentativt avsnitt.

I det berättande avsnittet har den dramatiserande och involverande funktionen bekräftats. Den stilistisk-semantiska utformningen av de olika ’rösterna’ har visat sig skapa distans mellan talaren och berättelsepersonerna. Citaten har dessutom bidragit till att indirekt karaktärisera ”de andra”. När talaren citerar de andra, uttrycker hon på samma gång sin egen position. Citaten erbjuder alltså indirekt ett redskap för positionering i samtal. En funktion som liknar positioneringen nämner Eriksson (1994 s. 141-142) kort: ”(...) att berättaren genom sin röst kan kommentera och karaktärisera ett återgivet yttrande och därigenom också uttrycka sin inställning till den person som fällt detta”.

Citat med symbolisk språkväxling används för att karaktärisera personer som delvis tillhör ”oss” och delvis ”de andra”. Även här sker en tydlig positionering. Den springande punkten är inte *att* man citerar utan att citeringstekniken erbjuder en mindre farlig form för att tala om någon i mindre smickrande termer.

I det argumentativa avsnittet, där faran att förlora ansiktet är större, skapar talaren med hjälp av citat en balansgång mellan det som anses vara tillåtet och det som anses vara fördomsfullt att säga om invandrare. Genom att talaren låter en blandning av olika

---

¹³Jag ber härmed alla de buss- och tågpassagerare som jag tjuvlyssnat till om ursäkt. Jag råkade dock sitta inom höravstånd.

'röster' framträda, polariserar hon uppfattningar och skapar en stämning av upprördhet. Poängen är att talaren själv kan gömma sig bakom den ofarliga citatformen och därmed gardera sig mot mothugg. Använder man sig av citaten får den citerade personen stå för det sagda medan talaren slipper ansvaret.

När samtalet handlar om sådana känsliga ämnen som kritik mot invandrare tenderar talarna att rikta in sig på samhällets förväntningar och att bete sig enligt de föreskrivna reglerna. Det anses generellt vara oacceptabelt att tala nedsättande om människor av annan nationalitet, religion eller social grupp. Talarna är medvetna om att sådana påståenden är tabubelagda och att de som uttrycker dem kan framstå som obildade och fördomsfulla. Citatformen skapar ett intryck av att det är den citerade personen som är upphovsmannen till yttrandet, 'the principal speaker' i Goffmans (1981) termer.

Förutom de tidigare kända funktionerna hos citat i berättande texter och i samtal har citeringstekniken visat sig vara en vanlig och ofarlig form att framföra sina åsikter om "de andra". Genom att citera flera 'röster' som kommer från olika diskurser kan talaren skapa distans, gömma sina egna åsikter bakom de citerade replikerna och tona ner det som är farligt att säga. Konstruerade citat är därför ett ytterst effektivt sätt att implicit tillskriva någon annan en attityd eller en egenskap utan att man själv förlorar ansiktet.

Litteratur

- Aijmer, Karin, 1986: Speaking with many voices - modes of speech presentation in conversation. I: Papers from the 9th Scandinavian Conference of Linguistics. Stockholm. Utg. av Dahl, Östen, Inst. of Linguistics, University of Stockholm.
- Alsmark, Gunnar, 1994: "Fördomar - visst finns dom. En naturlig del av vårt sätt att leva", Sydsvenska Dagbladet, 4 /1 1994.
- Bakhtin, M. M., 1986: Speech genres and Other Late Essays. Övers. av V. McGee, utg. av C. Emmerson and M. Holquist. Austin, Texas.
- Chafe, Wallace, 1994: Discourse, Consciousness, and Time. Chicago.
- Clark, Herbert H., Gerrig, Richard J., 1990: Quotations as demonstrations. Language, vol. 66, nr 4. S. 764 - 805.
- Czyzewski, Marek m. fl. (utg.), 1995: Nationale Selbst- und Fremdbilder im Gespräch. Kommunikative Prozesse nach der Wiedervereinigung Deutschlands und dem Systemwandel in Ostmitteleuropa. Westdeutscher Verlag: Opladen.
- Davies, B.& Harré, R., 1990: Positioning. The Discursive Production of Selves. I: Journal for the Theory of Social Behaviour, 20:1/1990. S. 43-63.
- di Luzio, A.& Auer, J. C. Peter, 1986: Identitätskonstruktion in der Migration: Konversationsanalytische und linguistische Aspekte ethnischer Stereotypisierungen. I: Linguistische Berichte 104/1986. Opladen.

- Drew, Paul, 1990: Strategies in the Contest between Lawyer and Witness in Cross-Examinations. I: Language in the Judicial Process. Utg. av J. Levi & A. Walker: Plenum. S. 39-64.
- Einarsson, Jan, 1974: Projektet Talbanken. Svenskans Beskrivning 8, utg. av Christer Platzack. Lund.
- Ericson, F. & Schultz, J., 1982: The Counselor as Gatekeeper. New York.
- Eriksson, Mats, 1994: Anföringens funktion i ungdomarnas berättelser. Svenskans beskrivning 20. Lund. S. 131-142.
- Eriksson, Mats, 1997: Ungdomars berättande: en studie i struktur och interaktion. Institutionen för nordiska språk, Uppsala universitet.
- Goffman, Erving, 1981: Forms of Talk. Philadelphia.
- Gumperz, John J., 1982: Language and social identity. Cambridge.
- Gumperz, John & Hymes, Del, 1972: Directions In Sociolinguistics. New York.
- Gülich, Elisabeth, 1990: Pour une ethnométhodologie linguistique, I: Le discours. Représentations et interprétation. Utg. av Michel Charolles, Sophie Fisher & Jacques Jayez. Nancy. S. 71-109.
- Harré, Rom & van Langenhove, Luc, 1991: Varieties of Positioning. I: Journal for the Theory of Social Behaviour, 21:4/ 1991. S. 393-407.
- Holmqvist, Kenneth, 1997: The Use of Gestural Deixis for Ethnic Contrast. Manuskript. Institutionen för nordiska språk. Lund.
- Holmqvist, Kenneth & Holánová, Jana, 1996: "Jag längtar efter svensk kvalitet och tänkande". Hur vi använder kategoriseringar i samtalet. Lund University Cognitive Studies 49, Lund.
- Holánová, Jana, 1986: Was ist Erzählen? Versuche zur Rekonstruktion des Alltagsbegriffs von Erzählen. Unveröffentlichte Diplomarbeit, Humboldt-Universität zu Berlin.
- Holánová, Jana, 1989: Dialogische Aspekte des Erzählens in der Alltagskommunikation. I: Gesprochene und geschriebene Kommunikation. Utg. av Jan Korensky & Wolfdietrich Hartung, Linguistica XVIII. Ustav pro jazyk cesky Praha.
- Holánová, Jana, 1995: Speaking about Crime and Punishment. Comments on categorization devices in narratives about 'them'. Manuskript. Institutionen för nordiska språk. Lund.
- Holánová, Jana, 1998: The Use of Quotations in Discourse about Ethnicities. I: Dialoganalyse VI. Referate der 6. Arbeitstagung in Prag 1996. Utg. av S. Cmejrkova m. fl.. Teil 2. Tübingen. S. 253-260.
- Holánová, Jana & Nekvapil, Jiri, 1993: Wie redet man über Ethnien in der Alltagskommunikation - am Beispiel tschechischsprachiger Daten. Preprintserie der Forschungsgruppe "Nationale Selbst- und Fremdbilder in osteuropäischen

Staaten - Manifestationen im Diskurs". Zentrum für interdisziplinäre Forschung. Universität Bielefeld.

- Holsánová, Jana & Nekvapil, Jiri, 1995: Menschen "fünfter Klasse": Reden über Abwesende in der Alltagskommunikation am Beispiel tschechischsprachiger Daten. I: Nationale Selbst- und Fremdbilder im Gespräch. Kommunikative Prozesse nach der Wiedervereinigung Deutschlands und dem Systemwandel in Ostmitteleuropa. Utg. av Czyzewski, Marek m. fl.. Opladen. S. 145- 179.
- Holsánová, Jana, Holmqvist, Kenneth & Jörgensen, Nils, 1997: Ways of treating ethnic categories in everyday discourse. Proceedings of NIC '97, Tartu.
- Hultén, Lars, 1990: Reportaget som kom av sig. JMK Skriftserie 1/1990. Stockholm 1990. S. 53-64.
- Hymes, Del, 1972: Ethnographic Description and Explanation. Models of the Interaction of Language and Social Life. I: Directions In Sociolinguistics. Utg. av J. J. Gumperz & D. Hymes. New York.
- Jefferson, Gail, 1978: Sequential Aspects of Storytelling in Conversation. I: Studies in the Organisation of Conversational Interaction. Utg. av Schenkein, J.. New York. S. 219-148.
- Jefferson, Gail, 1990: List-Construction as a Task and Resource. I: Interaction Competence. Utg. av Psathas, Washington DC. S. 63-93.
- Jörgensen, Nils & Holsánová, Jana, 1996: Us and Them. Talking about Social and Ethnic Groups. I: Papers from the XVth Scandinavian Conference of Linguistics, Oslo 1995. Utg. av Moen, I., Simonsen, G., Lødrup, H.. Oslo. S. 264-268.
- Kallmeyer, Werner (utg.), 1994: Kommunikation in der Stadt. Berlin.
- Kotsinas, Ulla-Britt, 1994: Ungdomspråk. Ord och Stil 25. Uppsala.
- Landen, Miranda, 1991: Den fiktiva dialogen. Tal- och tankegestaltning i Hajlmar Söderbergs "Den allvarsamma leken". Nordlund 17. Institutionen för nordiska språk, Lund.
- Lerner, Gene, 1989: Notes on Overlap management in conversation: The case of delayed completion. Western Journal of Speech Communication 53. S. 167-177.
- Liljestränd, Birger, 1983: Tal i prosa. Om svenska författares anföringsteknik. Umeå.
- Linell, Per, 1995: The dynamics of contexts in discourse. I: Form and function in language. Proceedings from the First Rasmus Rask Colloquium, Odense University, nov. 1992. Utg. av Millar, S. & Mey, Jacob. Odense. S. 41-67.
- Londen, Anne-Marie, 1991: Sori nu att ja här i snagakön talar svenska. Om direkta citat i samtal. I: Stilistik och finlandssvenska, Umeå. S. 112-125.
- Nordberg, Bengt, 1985: Om ungdomarnas samtalsstil. Några preliminära iakttagelser. Nysvenska studier 64. Umeå. S. 5-27.
- Nordberg, Bengt, 1986: The use of onomatopoeia in conversational style of adolescents. FUMS rapport 132. Uppsala.

- Otterbeck, Jonas, 1998: "Skräcken för moskéer". Kultursidan i Sydsvenska Dagbladet, 13/5 1998.
- Redeker, Gisela, 1991: Quotation in Discourse, I: Artikeln van de eerste Sociolinguistische Conferentie. Utg. av R. van Hoyut & E. Huls. Delft, Eburon. S. 341-355.
- Sacks, Harvey, 1972: On the Analysability of stories by children. I: Directions In Sociolinguistics. Utg. av J. J. Gumperz & D. Hymes. New York. S. 329-345.
- Sacks, Harvey, 1974: An analysis of the Course of a Joke's Telling in Conversation. I: Explorations in the Ethnography of Speaking. Utg. av R. Bauman & J. Sherzer. New York/London. S. 337-353.
- Sacks, Harvey, 1992: Lectures on Conversation. Volume I, II. Edited by G. Jefferson with an introduction by E. A. Schegloff. Oxford UK & Cambridge USA.
- Scollon, Ron & Scollon Wong S., 1997: Political, Personal, and Commercial Discourses of National Sovereignty: Hong Kong becomes China. Plenarföreläsning på NIC'97 i Tartu, Estland.
- Svensson, Jan, 1990: Journalistikforskning på gång. En kritisk granskning av Lars Hulténs avhandling "Reportaget som kom av sig". JMK Skriftserie 6/1990. Stockholms universitet. S. 17-20.
- Tannen, Deborah, 1989: Talking Voices. Repetition, dialogue and imagery in conversational discourse. Cambridge.
- Teleman, Ulf m.fl. (under utgivning): Svenska Akademiens grammatik.
- van Dijk, Teun. A. m. fl., 1997: Discourse, Ethnicity, Culture and Racism. I: Discourse as Social Interaction. Utg. av van Dijk, T., SAGE Publications Ltd. S. 144- 180.
- Wodak, Ruth m. fl., 1990: "Wir sind alle unschuldige Täter". Diskurshistorische Studien zum Nachkriegsantisemitismus. Frankfurt am Main.
- Wodak, Ruth & R. de Cillia, 1992: "Ich habe viele jüdische Freunde, aber ...". Antisemitische Äußerungsformen im Nachkriegsösterreich. Paper zum Kolloquium 'Nationale Selbst- und Fremdbilder'. Nov. 1992. ZiF Universität Bielefeld.

Bilaga

Översättningsstrategier

(a) Materialet översattes med utgångspunkt i en funktionell-pragmatisk metod. Istället för att översätta ord för ord har jag fastställt det tjeckiska yttrandets funktion och sedan uttryckt denna med svenska medel (så har t.ex. den tjeckiska betonade partikeln *tak* vilken betyder *så* tolkats som lyssnarsignal i kontexten med funktionen av ett betonat samtycke och därför översatts som *precis*).

(b) Alla strukturer som är typiska för talspråk och relevanta för en sekventiell analys såsom avbrott och icke-avslutade strukturer har bevarats även på svenska. På några enstaka ställen verkar det troligt att tjeckiska och svenska talare skulle avbryta på olika ställen och översättningen har anpassats efter detta.

(c) De fonologiska och morfologiska dragen som utmärker det lediga tjeckiska vardagspråket (OBECNÁ CESTINA) har reproducerats på olika nivåer i den svenska översättningen. Målet var att bevara de stilistiska dragen i yttrandena.

(d) Kulturspecifika uttryck som väcker vissa associationer i den tjeckiska kontexten men som är obekanta i den svenska kontexten har bibehållits i originalversion och förklarats senare i tolkningen av exemplen.

19) TjInv92, rad 1-5

- 1 Viktor i förrgår så ringde jag till ni vet Machek, han som alltid brukade
2 Viktor hysa in oss ... alltid där i ... vid Svanen,
Ivan ja' jajajajajaj ja' berätta då, ja'
Jitka ja
och'
3 Viktor så sent som för **fjorton dagar sen** så har lovade mig att liksom
Karel har han inte längre xxxxx'
4 Viktor i december har han ledigt' att *utan problem'*
Jitka ja'
5 Viktor klart att liksom inte julhelgen'
Jitka och nu **vadå**,
6 Viktor men sen så bara/
Karel nu så ba ... **YES?**
Ivan haha
Jitka och nu då,
7 Viktor idag sa han *du de e/ till den sjunde*
Karel *ich bin full*
Ivan och så
8 Viktor **till den sjunde december** (SKRATTANDE) *kan vi hitta nånting'*
9 Viktor *men från den sjunde december e vi xxx, (OLJUD)*